

ATENA

MARJO LIUKKONEN

TELOITUSJONOSSA

HENNALAN
MIESVANKIEN
KOHTALOT

1918-1919

MARJO LIUKKONEN

TELOITUSJONOSSA

**HENNALAN
MIESVANKIEN
KOHTALOT | 1918-1919**

ATENA

SISÄLLYS

Lukijalle	7
1. »250 Kotkan punakaartilaista Lahdessa»	9
2. »Puhdistustyötä kaupungissa»	13
3. »Ryssä sinä olet!»	37
4. »Olen minäkin ennen lukeutunut kansalaisten joukkoon» ..	97
5. »Eikä ole nälkään kuollut yhtään vankia»	121
6. Puhetta leirin lopettamisesta	145
7. »Meinasivat meitä Saksaan viedä työorjiksi»	163
8. »Täältä karkasi 12 miestä»	187
9. »Pienempituomioisia vapaaksi kokolailla paljon»	215
10. »Illatsu kopissa yhdeksän»	237
11. »Kuuluu olevan ensimmäinen vaalipäivä»	251
12. »Hennalan skandaali»	261
14. Lopuksi	277
Liitteet	285
Kiitokset	289
Lähteet	291

LUKIJALLE

Vilho Ilmari Salminen syntyi Lahdessa. Hennalan vankileirille joutuessaan hän oli 15-vuotias. Hänen äitinsä yritti heittää hänelle ruokapaketteja leirin piikkilanka-aidan yli, mutta paketit sai aina joku terveempi ja nopeampi. Vilho Salminen kuoli nälkään.

Uno Einar Lindberg syntyi Kärkölässä. Sisällissodan lopussa hän oli 17-vuotias sekatyömies. Hänet ammuttiin, koska hän varasti leipää.

Hugo Anton Antoninpoika Muuri syntyi Kymin kunnassa. Vuonna 1918 hän oli 25-vuotias lautatarhan työmies. Hänet ammuttiin yöllä Hennalan kasarmi 23:n rappuselle, koska hän tuli hakemaan vesipostista vettä.

Sulho Johannes Salovaara syntyi Loimaalla. Vankileirille joutuessaan hän oli 26-vuotias renki. Hän kuoli nälkään kerrottaaan juuri aiemmin toverilleen, että hänellä on hyvä olla.

Karl Vilhelm Stålberg syntyi Pernajassa. Hennalassa ollessaan hän oli 38-vuotias työmies. Hän kuoli yöllä käymälästä tullessaan vartijan heittolaukaukseen kasarmin käytävällä.

Kaikki edellä mainitut pojat ja miehet kuolivat Hennalan vankileirillä 1918 ilman oikeudenkäyntiä. Enemmistö vangeista sentään selviytyi hengissä, jotenkuten. Heidän joukos-

saan olivat irtolaisen poika Martti Ahlstén Kylmäkoskelta ja kirvesmies Juho Rouhiainen Räisälästä. Ensimmäinen oli Paavo-pappani veli ja toinen Saimi-mummoni isä.

Koska voittajat kirjoittavat historian, olemme saaneet 270 kirjaa valkoisen armeijan komentajan Carl Gustaf Mannerheimin elämästä. Hennalan vankileirin miesten tarina sen sijaan on jäänyt kertomatta. Kirjoitin tämän kirjan, koska ajattelen, että hävinneidenkin kohtalo on kertomisen arvoisen. Ajankohtaiseksi miesten tarinan tekee se, että Hennalan viimeisten vankien lähdöstä tulee vuoden 2019 lopussa kuluneeksi tasan sata vuotta.

Vankileirillä olleet kertovat ensimmäisten vankeuspäivien kurjuudesta:

Myöhään illalla meitä lähdettiin viemään Lahteen päin. Seuraava yö, joka vietettiin eräällä pellolla pikku Vesijärven lähellä, oli kamala. Siinä oli miestä ja naista niin tiukassa, ettei ollut juuri jalan tilaa ja haavoittuneita kuoli kylmään ja hoidon puutteeseen.

*Emil Aalto*⁹⁵

Fellmanin pellolla arvellaan olleen jopa 30 000 punavankia. Taustalla vaalea Fellmanin kartano.

1.5. saavuttiin Lahden Rautateollisuus OY:n tehtaalle, jossa iso valimorakennus oli vankilana. Täällä alkoi tilanne näkyä kaikessa surkeudessaan. Miehiä oli satoja, ehkä tuhansiakin samassa huoneessa, jossa oli musta valusanta lattiana ja joka tomusi niin, että ilma oli aivan sakeana yhtä mittaa.

*Edvard Savutie*⁹⁶

Jouduin Lahdessa kaljatehtaan varastoon, ensimmäisenä yönä tuli suojeluskuntalaisia juovuksissa vaatimaan miehiä lähtemään mukaan, kukaan ei kuitenkaan lähtenyt.

*Uuno E. Nieminen*⁹⁷

Vapunpäivänä meidät marssitettiin heti aamusta Hennalan kasarmeille. Me olimme aivan ensimmäiset, jotka sinne siirrettiin. Portille päästyämme meidät pysäytettiin siihen ja rivin kahta puolta seisovat saksalaiset alkoivat ryöstää meiltä kaiken, mikä johonkin kelpasi.

*Lauri Metsämäki*⁹⁸

Sitten illan suussa päästiin sinne Hennalan kasarmeihin. Siellä oli saksalaisia vartijoina. Sitten vasta muutaman päivän jälkeen ilmestyi sellaisia nuoria pojankloppivartijoita.

*Väinö Airaksinen*⁹⁹

Pakoa yrittäneet ammuttiin. Väinö Nikolai Jokinen muistelee Fellmanin kentällä olleita kiinalaisia nuoria miehiä, jotka olivat tulleet Suomeen Venäjän vallan aikaan tekemään linnoitustöitä. Kun työt loppuivat 1917 Suomen itsenäistyttyä, miehet olivat pestautuneet punakaartiin, josta oli luvattu palkka ja ruoka. Taisteluiden jälkeen he olivat antautuneet muiden punakaartilaisten mukana. Kiinalaiset yrittivät paeta Fell-

Naissotilaita vankeina Rautateollisuuden tehdassalissa. Kuvan naisista enemmistö murhattiin Mustankallionmäellä.

KANSAN ARKISTO

Vangit keittävät piilottamistaan elintarvikkeista ruokaa Fellmanin pellolla.

KANSAN ARKISTO

manin pellon leiriltä juoksemalla kohti Kariniemen mäkeä, mutta kuolivat saksalaisen upseerin luoteihin.¹⁰⁰

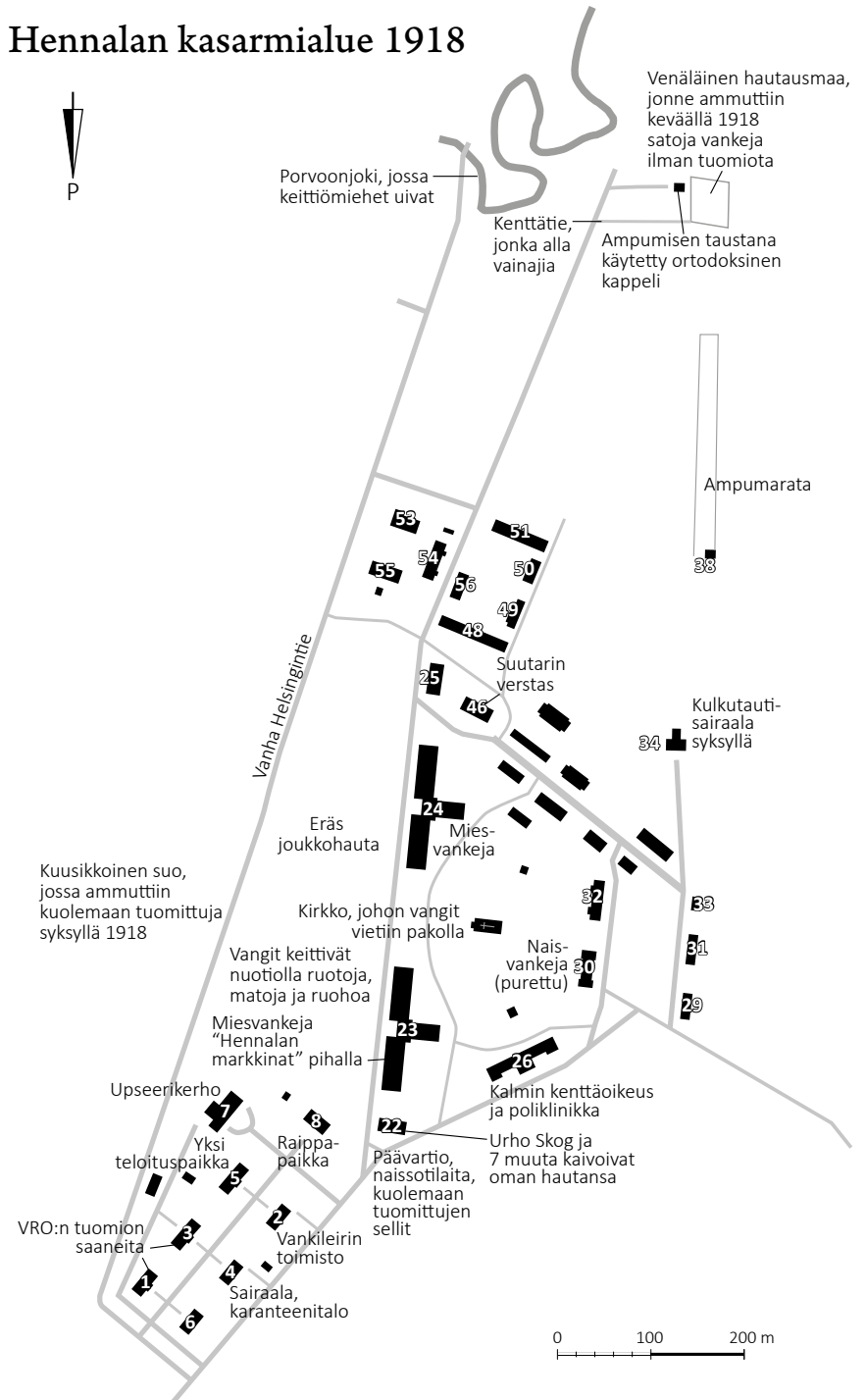
Vankeja alettiin teloittaa heti. Koska suurin osa Hennalan vangeista oli vieraita sekä Pohjois-Hämeen rykmentin 1. pataljoonan sotilaille että paikallisille suojeluskuntalaisille, miehiä valikoitiin teloitusjonoon jaolla kolmeen, yhdeksään, kymmeneen tai viiteentoista. Vaikka Marko Tikka ja Antti Arponen väittävät Lappeenrannan leiristä kertovassa kirjassaan tarinoiden joka kymmenennen ampumisesta olevan pelkkä myytti,¹⁰¹ Vesalasta suoraan Hennalaan tuoduista miehistä lähes kaikki muistelevat näitä »arpajaisia»:

Iltapäivällä saavuimme niin kuuluisaan Hennalan kidutusleirille, joka on osottanu Suomen työväenluokan kärsimykset mittaamattomiksi. Meidät vangit sullottiin kasarmiin sisälle. Minä jouduin kasarmi numero 1:een. Sullottiin sellaiseen pieneen keittiöhuoneeseen 40 miestä. Emme voineet mitenkään istua, vaan oli seisottava. Heikommat saivat pyörtyymiskohtauksia. Se oli ensi makua valkoisen kulttuurin humanismista voitettujaan kohtaan. Seuraavana päivänä avattiin ovi ja komennettiin ulos riviin, josta otettiin joka kymmenes mies eroon. Niiden matka oli lyhyt. Hetken päästä kuului valkoisen murhaajan konekiväärin laulu.

*Uuno Einar Heinonen*¹⁰²

Siellä näki oikein, miten halpa oli ihmishenki. Joka päivä käskettiin kaikki vangit neljä riviin. Siitä lujettiin viis-kymmenen ja viistoista. Nämä oli sitten nelinkertainen luku, kun syrjä lujettiin ja niiren piti jäärä paikalleen ja toiset komennettiin kasarmiin [Rivistä valikoitiin joka viides, mutta koska jonossa oli neljä miestä rinnakkain, jokainen valinta osui

Hennalan kasarmialue 1918

neljään miehen kerrallaan.] Ilmoitettiin vain niillen, jotka jäi, että vierään Riihimäjellen tutkinnollen ja sieltä lasketaan kotia. Vaan aina lähron jälkeen noin kahrenkymmenen minuutin kuluttua kuulu kolmen konekiväärin laulu ja sitten vielä yksityisiä kiväärin laukauksia. Kaikillen oli selvä, mistä oli kysymys, että kaikki pääsi kotiinsa, mutta lyhyintä tietä.

*Verner Vanhamäki*¹⁰³

Kerran katosi 23 kasarmin keittiöstä ruokatarvikkeita. Syyllisiä ei saatu tietoon. Vangeille määrättiin yhteinen rangaistus. Rangaistusmiehet saapuivat. Meidät asetettiin neljän miehen rivistöön. Upseerimies asteli rivin päästä, luki kymmeneen ja otti siitä ne neljä miestä eroon [Upseeri laski kymmeneen ja poimi neljä rinnakkain ollutta miestä sivuun.] Niin edelleen rivistön päähän asti. Siis kymmenen prosenttia oli harvennus siitä vankijoukosta. Jäimme siihen uskoon, että heidät ammuttiin. Meikäläisen henki oli siihen aikaan kun tyhjää vaan.

*Johan Liehunen*¹⁰⁴

Esitettiin syytös, että kasarmista oli ammuttu vartijoita kohden. Jollei syyllistä ilmoiteta, niin rivistöä ammutaan kaikki joka kolmas. Kaksi vankia pantiin eteemme tiiliseinästä vasten ja ammuttiin. Sen jälkeen ilmoitettiin kerättävän vain joka yhdeksäs, jotka ammutaan heti.

*Petu Nöjd*¹⁰⁵

Kerran syyttivät, että vankit olisi kasarmi 32 ikkunasta ampuneet vartiaa. Kaikki vankit komennettiin ulos riviin, joka kymmenes ammuttiin, tässä rivissä oli Yrjö-veljeni, ei sattunut luku kohdalle.

*Armas Kivi*¹⁰⁶

Pohjois-Hämeen rykmentin 1. pataljoonan komentajan, Hans Kalmin, käskystä venäläiset oli ammuttava tutkimatta.¹⁰⁷ Monissa tapauksissa venäläisen käsite oli venyvä. Teloitetuiksi »ryssinä» saattoivat joutua venäläisten lisäksi liettualaiset, puolalaiset ja virolaisetkin. Muistelijat kertovat teloitettavien valikoinnista:

Ryssät taasen saatiin suurimmaksi osaksi selville siten, että vankien ollessa rivistöissä, huudettiin: »Asento!» jolloin ryssät poikkeuksetta sotilaallisuuteen tottuneina tekivät asennon ja erotettiin joukosta.

*Arvi Murto (sotilas, Pohjois-Hämeen rykmentin 1. pataljoona)*¹⁰⁸

Mainitsen vielä erään venäläisen välskärin tappamisen osoittamaan, että mielivalta oli Hennalassa lakina ja murhamiehet vartijoina.

Eräänä toukokuun päivänä tuli muutamia vartijoita hakemaan mainittua välskärää »tutkittavaksi» ja antoivat samalla tietää, että hänen päivänsä olivat luetut. Mies puhui sujuvasti suomea ja oli heti tolkulla kysymyksestä. Hän teki tenän eikä aikonut lähteä, jolloin hakijat alkoivat tuuppia häntä kivääreillään. Uhri teki äkkikäännöksen ja sieppasi lähimmältä pyssyhurtalta kiväärin kädestä ja alkoi huitoa sillä ympärilleen, saaden erään lahtarin keikahtamaan maahan. Syntyi epätoivoinen taistelu, joka päättyi siten, että välskäri ammuttiin kentälle kuoliaaksi.

*Riku Rouanne*¹⁰⁹

Säännöllisesti joka yö vietiin ammuttavaksi. 11. pv toukokuuta venäläinen sotilas otettiin rivistä, lyötiin kasarmin seinälle polvilleen ja ammuttiin. Toisille vankeille seurasi

ankara uhkaus, jos Venäläisiä löytyy niin 12 suomalaista ammutaan yhdestä.

*Eino Valin*¹¹⁰

...niin sitten kävi, että edestäni tempaistiin mies käsipuolesta sivuun. Hän oli Viron alamainen. Hän selitti olevansa kauppamatkustusmatkoilla. Virossa hänellä on vaimo ja 3 lasta ja rukoili polvillaan armoa. Se ei auttanut he löivät ja potkivat sanoen »ryssä sinä olet».

*Eino David Jokinen*¹¹¹

Kun majuri von Wright armeijan esikunnasta kyseli johtajalta, mitä oli tapahtunut leirille joutuneille puolalaisille, leirin johtaja Kalle Viljanen vakuutti sähkösanomassaan 25. toukokuuta, ettei leirillä ollut puolalaisia, vaan muutamia »ryssiä». Hän kertoi vankien olevan edelleen säilössä.¹¹² Kysymyksessä lienevät olleet pidätyskortteihin kirjatut Anton Kondrat ja Oskar Kupsinkwieks, joiden kerrotaan olevan Kownon kuvernementista.¹¹³ Kyseinen kuvernementti oli Liettuan tuolloinen pääkaupunki, Kaunas. Saksalaiset ovat saattaneet tulkita liettualaiset puolalaisiksi, koska Liettualla ja Puolalla on koko historiansa ajan ollut kahnausta alueistaan. Suomalaiset puolestaan olivat kirjanneet kownolaiset venäläisiksi, koska Liettua itsenäistyi Venäjältä vuonna 1918. Kondratia ja Kupsinkwieksia ei ole kirjattu vankikortteihin,¹¹⁴ joten hekin lienevät jääneet Hennalaan.

HENNALAN VANKILEIRI MUUTTUI NOPEASTI TYÖVÄENLUOKAN TOVEREIDEN MESTAUSPAIKAKSI.

PUNAVANKI EMIL NYSTRÖM

Vappuna 1918 saksalaisotilaat kokosivat noin 18 000 punavankia Hennalan vankileirille. Sisällissota oli päättynyt valkoisten voittoon, ja seuraavaksi päätettäisiin vankien kohtalosta. Lahden vankileiri oli tuolloin Suomen suurin, ja saksalaiset kutsuivat sitä keskitysleiriksi.

Teloitusjonossa näyttää keskitysleirin raadollisen todellisuuden. Vangit viruivat ahtaissa selleissä ole-mattomalla ravinnolla, ja monet luurangoksi laihtu-neet miehet talutettiin lopulta teloitettavaksi.

Ensimmäinen Hennalan vankileirin miesvankeihin keskittyvä teos perustuu arkistodokumentteihin, päi-väkirjoihin, muistelmiin ja kirjeisiin. Riveiltä kuuluu keskitysleirin vankien oma ääni.

ISBN 978-952-300-538-9 || 92.71

atena.fi

KANSI: MIKA TUOMINEN